

Глава 1

ПРО ПРИРОДУ ВІЙНИ

Військовий геній

Кожна справа, якщо хочеш досягти успіху, потребує особливої кваліфікації та відповідного духовного настрою. Коли ці якості досягають найвищого порядку та проявляються в незвичайних досягненнях, людину, якій вони притаманні, називають генієм.

Ми чудово знаємо, що це слово за широтою сенсу та за його тлумаченням уживають у багатьох значеннях. Але, не вважаючи себе ні філософом, ні філологом, ми дотримуватимемося значення, що функціонує в повсякденній мові, і розумітимемо під словом «геній» надзвичайно високі духовні здібності до будь-якого виду діяльності.

Аби повніше розкрити значення цього поняття та його зміст, необхідно коротко зупинитися на цій здатності, на цій високій якості душі. Нам доведеться розглянути кожну із загальних схиль-

ностей розуму й душі до військової справи, які, зібрані в одне ціле, і є сутністю військового генія. Ми говоримо про «загальну схильність», бо в тому й полягає військовий геній, що це не єдина якість, як, наприклад, мужність, за відсутності інших розумових і духовних здібностей або якщо всі ці якості мають напрямок, непридатний для війни. Геній — це гармонійне поєднання здібностей, у якому та чи та може переважати, але жодна не протидіє іншій.

Що менше розвинене суспільство, то більшої важливості для нього набуває військова діяльність, і тому, здавалося б, там мало б з'являтися більше військових геніїв. Однак це стосується лише їхньої кількості і жодним чином не їхнього ступеня, бо рівень геніальності залежить від загального стану та інтелектуальної культури країни. Якщо поглянути на дикі, войовничі народи, то можна виявити, що войовничий дух там поширений більше, ніж у цивілізованих етносів. Проте в нецивілізованих народів ми ніколи не побачимо по-справжньому великого генерала і дуже зрідка те, що сміливо можна назвати військовою гені-

простим і здоровим глуздом, одразу ж стає справжнім знаряддям війни. Якщо у вимогах, які війна висуває до своїх прихильників, ми зайдемо далі, то вважатимемо, що переважають розумові здібності.

Війна є цариною невизначеності. Три чверті того, на чому повинен ґрунтуватися розрахунок усіх воєнних дій, сховано в хмарах великої невизначеності. Ось тут якраз і потрібен тонкий і проникливий розум.

Середній інтелект може інколи випадково дійти до істини; з іншого боку, брак здорового глузду може компенсувати незвичайна мужність. Але здебільшого брак розуму завжди позначиться на загальному рівні успіхів.

Війна є цариною ризику. У жодній галузі людської діяльності не залишається стільки місця для цього непроханого гостя. Він збільшує невизначеність кожної обставини та порушує перебіг подій.

Через невпевненість у всіх відомостях і припущеннях у театрі воєнних дій усе виявляється не так, як думали, а це не могло не впливати на наші плани. Якщо цей вплив настільки великий, що

зводить нанівець увесь задалегідь складений план, тоді зазвичай його змінює інший. Однак наразі для заміни плану немає необхідних відомостей, а обставини вимагають негайного рішення, не залишаючи часу на пошуки свіжої інформації, часто недостатньої для переконливого висновку.

Проте найчастіше трапляється так, що зміна однієї передумови або відомостей про випадкові події не руйнує наші плани, а лише породжує невпевненість. Причина цього полягає в тому, що досвіду набувають не одразу, а поступово, коли наші знання постійно збагачуються новим досвідом. І тут розум, якщо ми можемо вжити цей вислів, завжди має бути «на озброєнні».

Щоб успішно подолати вічні конфлікти з несподіваним, конче важливі дві якості: по-перше, інтелект, який навіть серед цієї густої темряви не втрачає деяких слідів світла, і, по-друге, мужність, аби йти за цим слабким світлом. Першу властивість образно позначають французьким висловом *coup d'oeil* [1], друга — це рішучість. Оскільки бій — це особливість війни, а час і простір є її важливими елементами, ідея швидкого та пра-

вильного рішення пов'язана з оціненням цих двох елементів. Щоб позначити ідею, було обрано вислів *coup d'oeil*, що фактично лише позначає правильний окомір. У ті часи, коли рішучі дії кінноти на полях бою відігравали основну роль, у понятті про швидке та винахідливе рішення на перший план виходило правильне оцінення часу та простору. Звідси і походить цей вислів, що підкреслює лише правильний окомір. Однак невдовзі під ним мали на увазі всі вдалі рішення, ухвалені в мить, коли треба діяти, наприклад правильний вибір пункту атаки тощо. Тож під висловом *coup d'oeil* розуміємо не просто фізичне око, але й духове. Звісно, цей вислів доречніший у галузі тактики, проте без нього не можна обійтися і в стратегії, де також потрібні швидкі рішення.

У кожному окремому випадку рішучість — це акт мужності, але якщо це стає характерною рисою людини — то це вже звичка. Однак тут ідеться не про мужність перед фізичною небезпекою, а про мужність відповідальності.

Ми називаємо рішучістю здатність в умовах дій із недостатніми відомостями усувати муки

сумніву та небезпеки вагань. Коли в людини є *достатні відомості*, об'єктивні або суб'єктивні, істинні або хибні, говорити про її рішучість немає жодних підстав.

Таким чином, рішучість, яка перемагає всі сумніви, може бути викликана тільки розумом, до того ж своєрідною його спрямованістю. Саме лише поєднання видатних розумових здібностей із мужністю ще не становить рішучості. Є люди, які мають найгострішу проникливість щодо найскладніших проблем, які не бояться відповідальності, та все ж таки у важких ситуаціях не можуть ухвалити рішення. Провісником рішення є розумова діяльність, унаслідок якої усвідомлюють необхідність ризику. Саме цією доволі незвичною спрямованістю розуму, яка перемагає в людині будь-який інший страх страхом перед ваганнями та повільністю, і є те, що виробляє в сильних характерах рішучість. Отже, на нашу думку, люди з обмеженим розумом ніколи не можуть бути рішучими. Якщо комусь наше твердження здається незвичайним, тому що він знає багато рішучих офіцерів, які не є глибокими мислителями, ми по-